

ПРАКСЕОЛОГІЯ СУДОВОЇ ПРЕЮДИЦІЇ ЯК ЗАПОРУКА ПІДВИЩЕННЯ ЗАКОННОСТІ У ДИСКУРСІ ОБМЕЖЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗЛОВЖИВАНЬ СУДДІВ

Проаналізовано проблеми практичної реалізації судової преюдициї у компаративістично-аналітичному зіставленні з інститутом судового прецеденту, властивого саксонській правовій сім'ї. Окреслено головні проблеми, які виникають у процесі практичної реалізації диспозитивності правозастосування суддями, та ідентифіковано, який вплив матиме гармонізація вітчизняної правової системи зі загальними постулатами прецедентальної нормотворчості. Визначено практичні методи забезпечення уніфікації процесуальних актів у межах інституційно-категоріальної форми провадження.

Ключові слова: преюдиція, запобігання, прецедент, уніфікація, диспозитивність.

Постановка проблеми. Проблематика запобігання корупції, становлячи фундаментальну запоруку когеренції функціонування усього адміністративно-владного апарату нашої держави, субструктурно аглютенує низку інституційних, організаційно-правових і процедурних викликів, вирішення яких становить сферу для практичної реалізації евристичного праксеологічного потенціалу правової науки загалом й окремих його галузей зокрема. Подекуди, реалізації окреслених завдань передують не лише пошук інноваційних методів і форм вирішення конкретних регулятивних ексцесів права, але й перегляд аксіоматичних, системотворчих засад організації правової науки як структурованої системи знань про право й алгоритм його реалізації.

Стан дослідження. Окремим аспектам проблематики цієї статті приділено увагу в спеціалізованих наукових розвідках М. І. Мельника [1], Є. В. Невмержицького [2], О. М. Охотнікової [3].

Мета статті – визначити керівні напрями та практичні заходи щодо підвищення ефективності запобігання корупції в межах національного антикорупційного апарату задля мінімізації ефекту корупціогенезу, зокрема у сфері практичного правозастосування, функціонування національної системи судочинства. З цією метою ідентифіковано судову преюдицію та судовий прецедент як правові інститути, спрямовані на підвищення загальної ефективності судочинства, а також компаративістично проаналізовано роль зазначених правових елементів у вітчизняному правозастосуванні.

Виклад основних положень. Іманентна організація антикорупційного механізму політико-територіальних організацій публічної влади, незалежно від національно-правової приналежності означеного комплексного інституту, охоплює два компоненти: превентивний (рівень антикорупційних заходів, які створюють об'єктивні засади мінімізації потенційного виникнення корупційних деліктів, зокрема через організаційний, виховний вплив на свідомість учасників правозастосування, а також як наслідок чіткої диференціації повноважень між інститутами державної влади з чіткою фіксацією контрольних функцій у сфері виключної компетенції окремих інститутів управління тощо) та репресивно-правовий (підсистема правових заходів, пов'язаних із застосуванням форм правового впливу у виді правообмежень, що застосовуються до осіб, які вчинили корупційні делікти).

Утім, наведене традиційне номенклатурне сприйняття іманентної організації превентивної підсистеми антикорупційних заходів, на наш погляд, є не виправдано звуженим, а відтак, як убачається з комплексного аналізу спеціалізованих наукових досліджень, сприяє формуванню у науковців аберативного сприйняття певної підсистеми, як рудиментальний елемент, виділення якого є лише наслідком теоретико-класифікаційних процесів і не наділене чітким арсеналом практичних засобів щодо ефективного мінімізаційного впливу на корупційну ситуацію в національній правовій системі.

Розширення чи звуження іманентного складу превентивної підсистеми антикорупційних заходів, на наш погляд, залежить від результату вирішення есенційного питання щодо визначення широти спектру засобів правового впливу, застосування яких актуалізується у національному правовому обігу. Як відомо, прерогативою Романо-Германської правової сім'ї є ідентифікація нормативно-правового акта, нормативного договору та принципів права як системотворчих ланок, композитивне поєднання яких забезпечує інтегративність правового регулювання суспільних відносин. Наявність судового прецеденту, який є характерним джерелом права в Англосаксонській правовій сім'ї, аксіоматично заперечується теорією вітчизняного права, хоча у сфері практичного правового обігу, є чинники, які дають змогу позиціонувати це твердження як поспішне, та таке, що не повною мірою відповідає дійсності.

Для виконання завдань цієї наукової статті, апріорі висвітлення основного змісту дослідження, необхідно звернути увагу на теоретико-термінологічний базис досліджуваного питання:

– *судова преюдиція* – принцип здійснення судочинства, який є похідним явищем від засад законності, обґрунтованості та справед-

ливості, практичним виявом якого є відповідність змісту (несуперечливість) окремих судових рішень, що є синалагматичними за предметом правового регулювання, у частині вирішення основних правових питань процесуального характеру та результатів матеріально-правової регламентації правозастосування з порушених у позовній заяві питань;

– судовий прецедент – форма судового рішення, яка, після набуття юридичної сили, визнається загальнообов'язковою для вирішення аналогічних справ у майбутньому.

Відтак судовий прецедент – джерело права, що об'єктивно позиціонує його як форму закріплення нормативно-правових приписів, якісно-індиферентних за правовим змістом від фактично регламентованих національним правом. Своєю чергою, судова преюдиція, як принцип здійснення судочинства, не містить ознак нормоворення, відтак рішення різних судових інститутів щодо співмірного за юридичним змістом питання, повинні відповідати одне одному, однак, не можуть продукувати приписів права, які де-факто відсутні у чинному законодавстві (в межах певних рішень створення якісно-нових за змістом правових норм є неприпустимим).

Отож судова преюдиція та судовий прецедент різняться, апріорі, за критерієм функцій, які виконуються вказаними інститутами права: першому властива гармонізація права у формі забезпечення відповідності рішень судових інстанцій одне одному, другому – функція динамічного вирішення завдань, які постають перед правом і практичному, приватному рівні його вияву. Високий рівень динамічності судового прецеденту як джерела права обумовлює нівеляцію проблематики прогалин правового регулювання, стимулюючи усесторонній розвиток парадигми соціальних інститутів, через забезпечення адекватного рівня організаційно-правового пливку з боку права.

Формально-конституційована відмова національної правової системи від використання судового прецеденту позбавляє її тих прерогатив і преференцій, які властиві конституційній системі скандинавських країн. Зміщення преференцій національної правової системи від сфери прецеденту у напрямі преюдиційності судових рішень, актуалізує запитання: чи справді прецедентальність у всіх її виявах виключена з парадигми вітчизняного правового обігу.

Поширеною для національної правової системи є практика регламентації окремих питань провадження судочинства у формі постанов, роз'яснень чи узагальнень судової практики Верховним Судом України, зміст яких, при загальному твердженні щодо рекомендаційного характеру останніх, де-факто сприймається як інструкція до дій

нищими судовими інстанціями, які неухильно дотримуються положень указаних актів, остерігаючись подальшого скасування їх рішень. Відтак акти рекомендаційного характеру набувають ознак імперативності, зокрема, в разі фактичної наявності в них приписів, які вирішують юридичні колізії, прогалини права чи деталізують наявні норми права, що наділяє їх ознаками властивими судовому прецеденту. Отож, можемо констатувати, що національному правовому обігу нав'язана видозмінена форма правової регламентації, в разі якої нормативний динамізм (як позитивна складова прецеденту) нівелюється, а методика прецедентальної нормотворчості (як продемонстровано на прикладі Верховного Суду України) все ж наявна та широко застосовується.

Окресливши наявну тенденцію до інтеграції прецеденту як джерела права у вітчизняну правову систему, варто визначити чинники та форми синергетики між інститутами судового прецеденту та превентивним впливом певної правової форми на корупціогенез як девіативний феномен публічно-правового виміру суспільних відносин. Судовий прецедент, окрім функцій нормотворення, процесуальної економії та акселерації процесуальних дій реалізує ще одну, на наш погляд, домінуючу функцію організаційно-правового типу – мінімізує здатність суб'єктів застосування права провадити довільне тлумачення нормативних приписів, що, своєю чергою, становить запоруку прогнозованості судових рішень, як наслідок винесення локусу управління за межі суб'єктивної свідомості службової особи (судді), поставленого у чітку залежність від усталеної судової практики у певній категорії справ. Відтак, мінімізувавши суб'єктивну компоненту у процесі судочинства, можна нейтралізувати потенційні девіативні вияви, пов'язані з так званим «людським фактором»: неправомірні домовленості між процесуальною стороною та суддею, невинуваті форми та обсяги застосування процесуальних інститутів за мовчазної згоди судді, винесення завідомо неправосудних рішень, створення умов для неможливості судового захисту власних прав і законних інтересів (утрата матеріалів, уведення заявника в оману щодо стану провадження та його стадії тощо).

Наявність практики прямого застосування прецеденту дає змогу спростити судочинство, звівши його до процедури виявлення конвергенційних чинників у ретроспективних судових актах (ця функція домінують здійснюється зацікавленою стороною) та їх інтеграції у конкретну правову дилему, для вирішення якої і провадиться судочинство. Відтак процедура застосування прецедентного права зводиться до двох стадій: виявлення прецеденту та запозичення резолютивної частини з аналогічних правових питань. Суддя, усвідомлюючи неможливість ігнорування факту наявності аналогічного судового рішення, виконує

лише функцію бюрократичного оформлення нового судового акта з дотриманням процесуальних вимог задля забезпечення подальшого безперешкодного його виконання. За наведеної моделі потенційний корупціогенез у процесі судочинства зведено до нуля. Однак невирішеним залишається запитання, як імплементувати вказаний механізм у вітчизняну правову систему, есенцією якої є тотальна диспозитивність, що подекуди межує зі сваволею суддівської влади?

Відповідь є очевидною: наявна у вітчизняній правовій системі методика систематизації та обліку судових рішень (Єдиний реєстр судових рішень України) де-факто містить посилання на усі форми підсумкових актів, винесення яких процесуально пов'язується зі здійсненням судочинства у конкретному провадженні. Кожному акту присвоюється реєстраційний номер, який містить інформацію про дату відкриття провадження, суд, який розглядав справу, одноособовий чи колегіальний характер розгляду, галузеву приналежність справи (категорію справи: цивільна, адміністративна, кримінальна, господарська). Тобто на цьому етапі розвитку судочинства в Україні, практично усі акти правосуддя консолідуються в електронній формі з дотриманням вимоги щодо галузевої систематизації. Єдиним недоліком, з яким релюється вказана форма систематизації інформації щодо результатів судочинства, є недосконала методика групофікації справ у вказаному реєстрі: практичне функціонування фільтрації справ за критерієм певного підвиду провадження в межах конкретної галузі права подекуди нівелюється численними недоліками автоматизації видового відбору проваджень.

Юридичною практикою запропоновано альтернативну методику ідентифікації спектру процесуальних актів певного типу, з метою використання їх змісту для підвищення преюдиційності судових рішень: реєстраційний номер судового рішення повинен містити, крім галузевого ідентифікатора у числовому виразі, додаткову цифрову форму видової групофікації певного підвиду рішень, що, у поєднанні з новим класифікатором процесуальних актів (індексний замість змістового) в Єдиному реєстрі суттєво підвищить ефективність правозастосування судовими інстанціями у процесі вирішення конкретного виду провадження. Принцип судової преюдиції, який вказаний як системотворчий чинник усіх без винятку видів процесів за законодавством України, набуває практичного значення лише у разі встановлення процесуального обов'язку суддів щодо компаративістсько-аналітичного дослідження відповідності прогнозованого рішення у справі на предмет відповідності аналогічним рішенням суддів загальної юрисдикції, які ухвалювалися в аналогічних правових обставинах у ретроспективі. Актуальний стан вітчизняної моделі забезпечення преюдиції, в якій

диспозитивність судочинства лише партикулярно обмежується безсистемними заходами вищих судових інститутів у формі узагальнень судової практики та консолідації власних рекомендаційних умовиводів, які сприймаються як правові постулати нижчими судовими ланками, об'єктивно не наділений достатнім рівнем функціональності, а відтак набув де-факто значення юридичної фікції.

Висновки. Незважаючи на теоретичну абстрагованість вітчизняної правової системи від механізму реалізації прецедентальних форм правозастосування, властивих англо-американській моделі права, констатуємо іманентність процедури преюдиційного судочинства, актуальності набуває завдання щодо розроблення та практичного впровадження дієвого механізму уніфікації актів судочинства в межах інституційно-спорідненої категорії проваджень. Загальні засади впровадження зазначеного правового інституту та процедурних форм його практичної реалізації запропоновано в цій науковій статті, втім, зважаючи на масштабність і фундаментальність ідентифікованої проблеми, повнота її вирішення потребує подальших системних наукових досліджень.

1. Мельник М. І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії): монографія / М. І. Мельник. – К.: Юридична думка, 2004. – 400 с.

2. Невмержицький Є. В. Корупція в Україні: Причини, наслідки, механізми протидії: монографія / Є. В. Невмержицький. – К.: КНТ, 2008. – 368 с.

3. Охотнікова О. М. Аналіз стану та шляхи посилення боротьби з корупцією в Україні / О. М. Охотнікова // Науковий вісник; зб. наук. праць Академії державної податкової служби України. – 2014. – № 3 (37). – С. 224–230.

Кисиль Р.-В. В. Праксеология судебной преюдиции как фактор повышения законности в дискурсе ограничения процессуальных злоупотреблений судей

Проанализированы проблемы практической реализации судебной преюдиции в компаративистско-аналитическом сопоставлении с институтом судебного прецедента, свойственного саксонской правовой семье. Определены главные проблемы, возникающие в процессе практической реализации диспозитивности правоприменения судьями, и идентифицировано влияние, которое способна оказать гармонизация отечественной правовой системы с общими постулатами прецедентального нормотворчества. Установлены практические методы обеспечения унификации процессуальных актов в пределах институционально-категориальной формы судопроизводства.

Ключевые слова: преюдиция, предотвращение, прецедент, унификация, диспозитивность.

Kisil R.-V. V. Praxeology of Normative Prejudition (Specifically in the Realm of Judge's Dispositive Status Minimization) as the Factor of Legal System Coherention

In accordance to the modern trends in legal science, those are inspired by actual state of legal system of Ukraine, with the diversity of it's current problems, scientific researches should be aimed to reach certain goal, attached to leveling up the status of the law as the social institute in that or other way required. Complex analysis of national scientific-legal system represents a total lack of practical, and what's important, – innovational recommendations, that are have to be produced by modern science to resolve serious problems, that are happen to occur in the process of governance on different institutional levels. Assuming that the represented obstacle is totally inappropriate for highly developed and democratic state that Ukraine is stated to be in the modern world, in accordance to the practical needs of national law-enforcement system, that were underlined during the empirical processes of cooperation with different administrative bodies and their public officers, the goal of modernization of the very basis of law-realization procedure has been designated. According to the information, obtained as the result of the vast social-analytical researches, national legal system suffers an immeasurable destructive affect from law-offences, that are committed by state officers, who substitute the interests of society by their own, usually material needs that are been satisfied with the help of authority functions officially given to them by the state institutions. This article represents the brief version of the methods and means that are needed for complex prevention and law-enforcement affect to take its place in actual condition of Ukraine, especial in the judicial system of our country.

Key words: *prejudition, prevention, precedent, unification, dispositiveness.*

Стаття надійшла 31 жовтня 2016 р.

УДК 342.9

Є. В. Кобко

**ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАХОДІВ
ЗАПОБІГАННЯ ТА ЛІКВІДАЦІЇ
НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ
ТЕХНОГЕННОГО ХАРАКТЕРУ**

Досліджено питання, що стосуються причин надзвичайних ситуацій техногенного характеру, та питання єдиної державної системи цивільного захисту, системи органів управління цивільного захисту. Наголошено на необхідності удосконалення адміністративно-правових заходів запобігання та ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного характеру й основних напрямках державної політики у сфері захисту населення і територій від надзвичай-